

1730 Patrona İsyânı İle İlgili Kısa Kroniklerden *Rûz-nâme* Yazarı “Ahmed” Kimdir?

*Who is the Author of Rûz-nâme, One of the Short Chronicles on the
Patrona Rebellion in 1730, Called “Ahmed”?*

Hakan Yılmaz*

Öz

Osmanlı tarihinin şâhid olduğu en büyük isyanlardan biri olan 1730 Patrona isyanı hakkında resmî tarih yazımının yer vermediği ve vermesinin beklenemeyeceği en önemli ayrıntılar, isyanın görgü tanıkları tarafından kaleme alınmış çağdaş kısa kroniklerde yer almaktadır. Bu konuda, özellikle son yıllarda bilinmeyen yeni kroniklerin ortaya çıkması, bize vak’ayı oldukça farklı yönlerden değerlendirebilme imkânı sağlamıştır.

Bu makalede, isyanla ilgili bu yeni kısa kroniklerden biri olan *Rûz-nâme*’nin kimliği meçhûl yazarı “Ahmed”in kim olduğu, eserin fiziksel özellikleri ve devrin diğer kaynaklarındaki ipuçları ışığında tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Patrona isyanı, kronikler, Ahmed, Anonim Ruzname, Köprülüler.

* YLS Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı. (hakanyilmaz.makale-iletisim@hotmail.com)

Abstract

The most significant details regarding one of the greatest rebellions witnessed in the Ottoman history, the Patrona rebellion in 1730, which are not noted and cannot be expected to be noted either in the official writings of history, are covered in the contemporary short chronicles written by the eyewitnesses of the rebellion. The recent emergence of the new unknown chronicles has particularly enabled us to conduct an evaluation on this case from its different aspects.

This article will attempt to determine who “Ahmed”, the unidentified author of Rüz-nâme, one of the mentioned new short chronicles on the rebellion is, the physical features of the piece and the clues in the other resources of the era.

Keywords: Patrona rebellion, chronicles, Ahmed, Ruzname, Köprülü family

Giriş

Osmanlı siyâsî târihi boyunca meydana gelmiş en büyük ayaklanmalardan biri olan 1730 Patrona isyanı, dönemin resmî tarih yazımının dışına çıkılarak, İbrâhîm Paşa'nın sadâreti döneminde yürütülen iç devlet politikalarından dış siyâsete, mimârîden ekonomik ve ticârî faaliyetlere kadar çeşitli açılardan ele alınması gereken çok yönlü bir vak'a olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcut iktidarla çatışan bir grup din ve devlet adamının yeniçeri ocağı ile ittifâkı sonucu başlamasına rağmen, isyanın kısa sürede hızlı bir şekilde yayılması ve halk arasında büyük bir rağbet toplaması; İstanbul halkının pâdişah, vezîr-i a'zam ve etrâfındaki diğer devlet adamlarının bu süreçteki gidişâtından pek de hoşnut olmadıklarını yeterince ortaya koymaktadır. Görünüşe bakılırsa, isyanın patlak vermesine neden olan en önemli etkenler de aslında bu yanlış gidişâtın ve ona bağlı olarak ortaya çıkan isâbetsiz politikaların altında yatmaktadır.

Resmî tarih yazımının süslü ve ağdalı bir üslûpla, vak'aları ve sebeplerini aktarırken aşırı derecede kontrollü, tatminden uzak ve yetersiz kaldığı noktalarda çağdaş kısa kronikler, çeşitli kesimlere mensup farklı kişilerin değişik bakış açılarını görmemizi sağlayan orijinal birer materyal olarak kuşkusuz çok önemli bir boşluğu doldurmakta; ilk elden kaynaklar konumunda bulunan bu küçük kronikler, olaya tanık olan yazarlarının isyan sırasındaki hissiyâtını ve olup-bitenler hakkındaki yorumlarını sıcağı sıcağına ve çoğu zaman olduğu gibi bize aktarmaktadır.

Ahmed'in Rûz-nâme'sinin Vak'a İle İlgili Kısa Kronikler Arasındaki Önemi:

Vak'a hakkında bilinmeyen ya da şimdiye kadar üzerinde durulmayan çağdaş kaynakların en önemlilerinden birisi de; Diyarbakır Ziya Gökâlîp İl Halk Kütüphanesi yazmaları arasında yer alan bir mecmû'anın ilk varaklarına kaydedilen 7 varaklık küçük bir Rûz-nâme'dir¹. İsyân sırasında gece-gündüz yaşanan

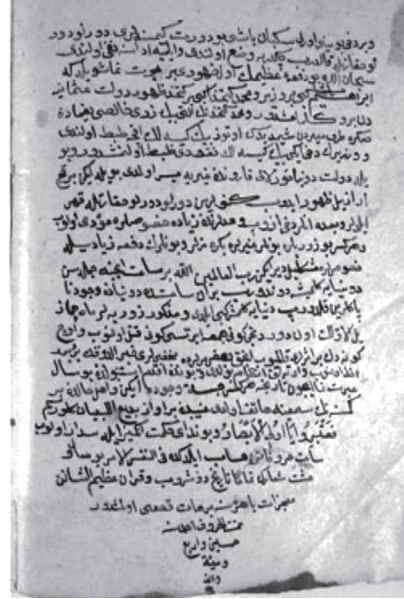
1 Diyarbakır Ziyâ Gökâlîp Yzm. Ktp. no. 479/1, vr. 2^a-8^b. Kütüphane kataloğuna sonradan *Patrona Halil İsyânı* adıyla kaydedilen bu Rûz-nâme'nin var-

tüm gelişmeleri ayrıntılı olarak aktardığı için, bizce *Rüz-nâme* kategorisinde değerlendirilmesi gereken eserin kim tarafından kaleme alındığı bilinmemekle birlikte, ketebe kaydında târihten önce: “تمت الحروف احمد = *Ahmed’in sözleri tamamlandı.*” denilerek, risâleyi yazanın “*Ahmed*” adında biri olduğu açıkça belirtilmiştir². Ancak, saray ve ocak çevrelerinde meydana gelen gelişmeler ve

lığından ilk kez, vak’a ile ilgili gelişmeleri I. Mahmud’un cülûsuna kadar özetleyen Millî Kütüphane, Yz. A. 1902 no.’da kayıtlı bir *Arzuhâl*’i tanıtmak amacıyla yazdığımız kısa bir makâlenin içinde söz etmiş; ancak kütüphane kayıt no.sunu vermekle birlikte, o zaman henüz ayrıntılı olarak inceleme imkânını elde edemediğimiz yazmanın içeriğine ilişkin herhangi bir bilgi verememiştik. Krş. H. Yılmaz, “Patrona Halil Vak’ası Hakkında Yeni Bir Kaynak”, *HAİD*, XVI/189 (Haziran 2009), s. 42-44. Bizim bu makalemizden kısa bir süre sonra M. Mehdi İlhan, hazırladığı bir tebliğde yazmanın kayıt numarasını belirtmeksizin yalnız tarihî önemine değinerek içindeki bilgileri özetlemiştir. Krş. a.mlf., “Patrona Halil İsyanı Yayınlanmamış Bir Yazmanın Değerlendirilmesi”, VII. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi / International Turkish Culture Congress: Türk ve Dünya Kültüründe İstanbul, Bildiriler, I, AKM, 5-10 Ekim 2009, s. 603-622. Bu tebliğden kısa bir süre sonra isyanla ilgili benzer kroniklerden *Vâkı’ a Takriri*’ni neşreden Selim Karahasanoğlu (*Politics and Governance in the Ottoman Empire: The Rebellion of 1730 -An Account of the revolution that took place in Constantinople in the year 1143 of the Hegira-*, Cambridge, Mass.: Harvard University, Department of Near Eastern Languages and Civilizations, 2010.), bu yayının *Giriş* kısmında hem sözünü ettiğimiz *Arzuhâl*’i, hem de *Rüz-nâme*’yi vak’anın birincil kaynakları arasında zikretmiş (krş. a.g.e., s. 4); ardından her iki kaynak, Erhan Afyoncu’nun *Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*’nin ilâveli 2012 yılı baskısına vak’a ile ilgili iki yeni kronik olarak eklenmiştir. Krş. E. Afyoncu, a.g.e., (IV. Baskı), İstanbul 2012, s. 90-91. Eserin tarihî açıdan ele alındığı son çalışmanın sâhibi olan Yalçın Gezer de, “Yazma Eserler Işığında Patrona Halil İsyanı Hakkında Yeni Bir Değerlendirme” başlığı ile sunduğu bildiride, bu kısa yazmanın vak’anın bilinmeyen yönlerini aydınlatmadaki önemine işâret etmiştir. Krş. Gezer, a.g.b., III. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, İstanbul 2015. Bu *Rüz-nâme*’yi, vak’a ile ilgili tespit ettiğimiz çok sayıda yeni arşiv belgesi, yayınlanmamış üç çağdaş kronik ve *arzuhâl* metni ile birlikte yakında neşredeceğiz.

2 Krş. Ahmed, a.g.e., vr. 8^b. Burada yanlış ve hatalı bir biçimde düşürülen ketebe kaydında: سنه : خمسين واربع وميئة والف yazmakla birlikte, târih kayıtlarında birler hânesinin en başta yazılıp, onlar hânesinin dâimâ ikinci sırada yer almasına ve vak’a ile ilgili benzeri tüm kroniklerin aynı yıl içinde, ya da isyandan en geç birkaç yıl sonra yazılmış olmasına nazaran, bunun doğrusunun خمس واربعين وميئة والف = “*Bin yüz kırk beş (1145/1732)*” olduğu; mevcut karışıklığın müellif ya da müstensihnin sıralamayı karıştırmamasından doğduğu şüphesizdir.

devlet adamlarının yağmalanan mal ve hazîneleri hakkında ayrıntılı bir bilgiye sahip olduğu görülen "Ahmed"’in, o devirde saray görevlileri arasındaki onlarca "Ahmed"’den hangisi olduğu tespit edilememiştir.

Resim-1: Ahmed'in Rûz-nâme'sinin ilk ve son varakları.
Diyarbakır Ziyâ Gökâlîp Yzm. Ktp. no. 479/1, vr. 2^a, 8^b.

1730 Patrona isyânı ile ilgili müellifi meçhul kısa kroniklerin yazarlarının kimliğini tespit girişmek, eşâsen oldukça dikkatli ve ayrıntılı bir araştırmayı gerektirmektedir. Bu itibarla, mevcut şekliyle Rûz-nâme yazarının sâdece, eserinde imlâsı herkesçe bilinmesi beklenen en basit kelimelerin yazılışında bile fâhiş yazım hatâları yapmasından, ilmiye sınıfından ziyâde seyfiye sınıftan biri olabileceği ve yazım konusunda kendisini yeterince geliştiremediği sonucuna ulaşılabilmektedir.

Resim-2: Patrona Halil, Muslı Beşe ve isyânın diğer elebaşılarını bir arada gösteren yağlıboya resim.

Jean Baptiste Van Mour, 28 Şubat 1730, Amsterdam Müzesi.

Eserini doğrudan isyânın zuhûru ile başlatan Ahmed, fitnenin elebaşları olarak Patrona ile birlikte yalnız, ocakla ilgisini direkt vurgulayacak şekilde Kara Ali'yi gösterir ve Patrona'dan: *Yeñi-çerilerün kırk altısınıñ yoldaşından 'Pařorona Halil' nâm kalyoncu...*", Kara Ali'den ise: *"...kırk-birle yoldaşı 'Kara 'Alî' nâm yeñiçeri..."* diye söz eder³. Patrona Halil'in vaktiyle Patrona kalyonunda levent olarak çalıştığını bir arşiv belgesinden⁴ ve dönemin tahkikat raporlarından bilmekteyiz. Daha sonra isyânın İstanbul içindeki seyrini ve ilerleyişini, özellikle zorbalının kendi istekleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri azl ve nasbları ve saray çevresinde yaşananları ayrıntılı tasvirlerle aktarır.

Ahmed'in, eserde isyanın çıkışından bir gün sonrasında, yani 16 Rebî'u'l-evvel 1443/29 Eylül 1730 Cuma gecesinden başlayarak 9 Rebî'u'l-âhir 1143/22 Ekim 1730'a kadar, saray ileri gelenlerini hedef alan İstanbul'daki yağma ve baskın olaylarını, hangi gece kimlerin ev ya da köşkünün yağmalandığını belirtecek şekilde titizlikle kaydettiği görülmektedir ki⁵, Mehmed Kethüdâ'nın henüz hayatta iken evinin yağmalandığına ilişkin bir kaydın da bunlar arasında yer alıyorsa dikkate değerdir⁶.

3 Ahmed, *a.g.e.*, vr. 2^a, st. 11-12.

4 BOA, *Cevdet, Dâhiliye*, no. 5071/1-2. Patrona Halil'in taraftarlarından Arnavut Uzun Hüseyin'in "*kendi lisânen takriri*"ni içeren bu belgede, Patrona'nın kalyonculuğundan: "*Istrânca karyesinde sâkin Arnavud Uzun Hüseyin dimekle ma' rûf şakî Patrona'nuñ kalyonculuğından beri refîkı ve gödeşi olub ve kürekte dahî ber-â-ber olub...*" cümlesi (*a.g.b.*, 1/st. 1-3) ve Hüseyin'in: "*Ben kalyonlarda Pařrona ile bile idüm, lâkin gödeşüm degüldür ve kürege benümle ber-â-ber girmeyüp, Avcı-başı Şâlih Ağa beni ğarazen kürege koyup...*" ifâdeleriyle söz edilmiştir (*a.g.b.*, 2/st. 2-3).

5 Ahmed, *a.g.e.*, vr. 3^b-6^b.

6 Ahmed, *a.g.e.*, vr. 4^a: "*Çün-ki ahşâm oldı, ol gice şadr-ı 'âlî'nün kethudâyınıñ Kazancılar içindeki konağını başub, vâfir (or.: بافر "bâfir") mal yağma eylediler.*" Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde rastladığımız 1146/1733 târihli şu önemli belge, Mehmed Kethüdâ'nın evini yağmalayanların zannedildiği gibi halkın ayak takımından kimseler olmadığını, aralarında o dönemde kale dizdarlığı gibi önemli mevkiileri elinde bulunduran kimselerin de yer aldığını ilginç bir biçimde ortaya koymaktadır: "*Der-i devlet-mekîne 'arz-ı dâ'î-yi kemine budur ki; İşbu biñ yüz kırk üç senesinde Devlet-i 'aliyye'de olan ihtilâlde, Muħammed Kethüdâ'nuñ emvâl ü eşyâsını serâka idenlerden, Bolı sancağında vâkı' Amâsra*

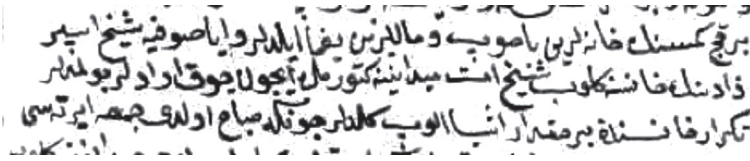
در دولت مکینه ارض اعظم مکینه بود که
اشبه بیگت جو زرق او چه سخته دولت علیده اوله اختلاله محمد کتد انک اموال او شیب
ایرغوز او جوی سخته واقع ایله قفس سندن کنن فتح زبور زرد در اعداها و بکون دیوانه سانی
اوزن صحنی او غلار اولی دمو دکوز دیوانه کنن کاش مسیله سوز کبدر افاس زور و بکون
دیوانه بشن ایله نغمه او ملر و جوی ز دیوانه او چه بشن او ملر اختلال زبور و محمد کتد انک اموال او
کدر برینه بشن او نگر کسیده التوالف لاری واقع دهر برینک بره و یکی شتر سفید میر او نوب کلون فرما
دو الید و شتر انشیت استکلر ایله زبور زور لاکلر بال لور سوبه اختره کتده لور سوسون
میر نه اسلامه نفس ایچون سوسر سمن ارض و اعلاک ایله لور انجفت ایله سوسون او لندر غر
واقع فکله ارضی و اعلاک او لندر باقی فرما در عولندر کر بر فر رابع اول لرست و ابعان و
ادع الی الله
عصمک اما سوس

Resim-3: İbrâhîm Paşa'nın kethüdâsı Mehmed Kethüdâ'nın Kazancı yokuşundaki evini yağmalayanların yakalanıp hapsedilmelerine ilişkin belge. BOA, *Cevdet, Zabtiyye*, no. 91/4543.

Müellifin bu süreçte gece ve gündüz meydana gelen olayları: “Çün-ki şabâh oldı...”, “Çün-ki ahşam oldı...” ifâdeleriyle ayrıntılı olarak aktarması esere bir Rûz-nâme niteliği kazandırdığı gibi; olayı özellikle bu yönüyle, başka kaynaklarda bulunmayan oldukça ayrıntılı bilgiler ekseninde, düzenli bir biçimde tâkip etmimize de imkân sağlamaktadır.

każasında sâkin kal'a-i mezbûr dizdârı Ahmed Ağa ve Göçgün dîvânında sâkin Uzun Muştafâ, oğulları Velî ve Maḥmûd, Gölez dîvânında sâkin Keleş Süleymân, serdengeçdi ağası zorba ve Tekye-oğ[ı] dîvânından beş-altı nefer âdemler ve Çakıröz dîvânından üç-beş âdemler ihtilâl-i mezbûrda Muḥammed Kethudâ'nuñ altun ve eşyâ, her birinde beşer-onar kise altu[n] aldukları vâkı' ve her biriniñ birer ve ikişer sefinesi olunub, gelân fermâna ve vâlîye ve Şer'a inkiyât imtedükleri ecilden mezbûr zorbalarınuñ mâlları Mirî'ye ahz ve kendüler Şamsûn kal'asına işlâh-ı nefis için sedden bend arz u i'lâm olundu. Ancak ibrâma muhtâc olunduğı ecilden vâkı' hâller arz u i'lâm olundu. Bâkî fermân der-i 'adlındür. الف واربعين ومائه و الف : سنة : فى رابع الاول ، سنه : [1] تحرير [1] BOA, *Cevdet, Zabtiyye*, no. 91/4543.

Bu yağma olaylarından en önemlisi; isyanın ikinci günü, 16 Rebî'ü'l-evvel 1443/29 Eylül 1730 Cumâ gecesi zorbarların "Re'îs efendiniñ konağı" ve "ricâl-i devletden bir kaç kimesneniñ hâneleri" ile birlikte "Ayaşofıyye şeyhi İspir-zâde'nüñ hânesine" düzenledikleri baskın hâdisesidir⁷. Bu kayda göre isyancılar, Şeyh'i evinden kaldırıp Et-meydanı'na götürmek için çok uğraşmışlar; ancak evinde bulamayınca diğer din ve devlet adamlarına yaptıkları muâmeleden farklı bir muâmele yapmaksızın eşyâlarını talan edip yağmalamışlardır⁸.

Resim-4: İsyancıların Ayasofya şeyhi İspirî-zâde Ahmed Efendi'yi evine gelip aradıkları ve bulamayınca evini yağmaladıklarını belgeleyen Rûz-nâme'deki satırlar. *Diyarbakır Ziyâ Gökâlp Yzm. Ktp. no. 479/1, vr. 3^b, st. 14-16.*

Şimdiye kadar İspirî-zâde'yi başından beri isyancılarla işbirliği içinde gösteren, hatta isyânın baş organizatörlerinden biri gibi yansıtın yaklaşımın⁹ tam aksine bu kayıt; Şeyh'in isyânın en

7 Krş. Ahmed, *Rûz-nâme*, vr. 3^b, st. 11, 14-16.

8 İspirî-zâde'nin pâdişâhu hal' fikrini ilk ortaya atan kişi olduğu yönündeki yaklaşım, asılsız bir iddiâdan öteye geçmemektedir. Bir görgü şâhidi olan Sekban-başı Hasan Ağa'nın, varlığını kısa bir süre önce tespit ettiğimiz kısa kroniğinde Şeyhü'l-İslâm Yenişehirli Abdullah Efendi'nin ağzından naklettiği ve Şem'dânî-zâde Süleyman Efendi ile devrin vak'anüvisi Sâmî Efendi'nin bâzı küçük farklarla tekrâr ettikleri açık sözlerine bakılırsa, Zülâlî ile birlikte bizzat İspirî-zâde'yi toplantıya çağırarak, can korkusuyla burada pâdişâhu hal' fikrini ilk gündeme getiren kişi Şeyhü'l-İslâm'ın bizzat kendisiydi. Krş. Mustafa Sâmî Efendi, *Târîh-i Sâmi, Dârü't-Tıba'atü'l-Âmire*, İstanbul 1198, s. 7^{a-b}; Münir Aktepe, *Şem'dânî-zâde Süleyman Efendi Tarihi (Mür'î't-Tevârih)*, I, İÜ Edebiyat Fak. yayını, İstanbul 1976, s. 8-9. Sâmî Efendi ve Şem'dânî-zâde'nin ana kaynaklarından olan Sekban-başı Hasan Ağa'nın kroniği hakkında çok yakında bir makale neşredeceğiz.

9 Krş. Abdî, *Târîh-i Sultân Maḥmûd Hân ibn Sultân Mustafâ Hân*, Süleymaniye

harâretli anlarında bile zorbalarla bağlantı kurmadığını, hattâ olaylardan kendini uzak tutmak ve tarafsız kalmak için evinden kaçıp uzaklaştığını belgelemektedir.

Resim-5: Zorbaların fecî şekilde katlettikleri maktûl vezîr-i a'zam Nevşehirli Dâmâd İbrâhîm Paşa.

Kroniğin bir başka önemi; maktûl vezîr-i a'zam İbrâhîm Paşa'nın cesedini teslim alan zorbarların, daha sonra cesedin başına neler getirdiklerine ilişkin diğer kaynaklarda yer almayan ilginç ayrıntılara ışık tutmasıdır. Bunlardan ilki; İbrâhîm Paşa'nın cesedini teslim alınca "sünnetsizdir" ve "İbrâhîm Paşa değildir!" nâraları atarak Paşa'nın sünnet yerini zorla açan zorbarların, daha sonra cesedin ona ait olduğunu ne şekilde anladıkları noktasıdır. Bu konuda tüm vekâyi'-nâme ve kısa kronikler sessiz kalırken, Ahmed Rûz-nâme'de: "*Şoñra bildiler ki vezîrdür ve iki dişi altun til ile şarıl-*

Ktp. Es'ad Efendi, no. 2153, vr. 40^a-40^b; *Abdî Târîhi*, haz. Faik Reşit Unat, TTK Yayınları, Ankara 1943, s. 40; Selim Karahasanoğlu, *Vâkı'a Taķriri*, s. 142; "Osmanlı İmparatorluğu'nda 1730 İsyanına Dair Yeni Bulgular: İsyanın Organizatörlerinden Ayasofya Vaizi İspirîzâde Ahmed Efendi ve Terekesi", *OTAM*, sy.: 24 (Güz 2008), s. 97-128.

mıŖ ve kolında yakı yirleri ve sünnetli olduğı âŖikâre oldu." diyerek¹⁰, âsîlerin cesedi teşhislerinde hasta bir mîzâca sahip olduğu anlaŖılan vezîr-i a'zamın diŖlerindeki altın tellerin ve kollarındaki yakı izlerinin etkili olduğuna sarih bir gönderme yapmıŖtır.

Aynı Ŗekilde; PaŖa'nın Patrona ve adamları tarafından sarayın önüne bırakılan cesedinin başına neler geldiği konusunda da, birkaç kısa ve belirsiz kayıt dıŖında vekâyi'-nâme ve kroniklerde herhangi bir kayıt bulunmaz. Bu noktada da Ahmed, *Rûz-nâme*'de yer alan aŖađıdaki kayıtlarıyla maktûl vezîr-i a'zamın, kethüdâsının ve kaptân-ı deryânın cesedlerinin zorbalar tarafından nasıl bir muâmeleye tâbî tutulduğunu tüm ayrıntılarıyla gözler önüne sermiŖtir:

*"Ķapûdân paŖanuñ ölüsini pâreleyüp, AĶ-saray'da sebîl başında bıraktılar ve kethudâ-yı Ŗadr-ı 'âlinüñ cesedini Etmeydani'n[d]a pâreleyüb ve üç yoluñ ağzına bıraktılar."*¹¹

*"Ķün-ki aĶŖam oldu, vezîr İbrâhîm PaŖa'nuñ cesedini sarây meydânında kelpeler yidi, hemân ayakları topuğlarına varınca ve başı ve sâ'ir kemükleri Ķaldı ve kethudâ begüñ cesedi üzerine bevl idüb satıĶladılar."*¹²

*"Ķün-ki ŖabâĶ oldu, Bazâr günü vezîr İbrâhîm PaŖa'nuñ kelpelerden bâĶî Ķalan kemükleri Sarây-ı hümayyûnuñ dîvârı dibinde bıraktılar."*¹³

*"Vezîrüñ kemükleri perâkende olub ve her birini bir yañaya sürüb telef oldu ve bir mahalli defn olunmadı ve deryâya da Ķı vaz' olunmadı ve cümle ayakları altında çiyneyüp | zâyî olmadı."*¹⁴

Bu satırlar, Ahmed'in olayları saray çevresinden tâkip etmiş bir görgü Ŗâhidi olduğu konusunda Ŗüpheye yer bırakmamaktadır.

10 Ahmed, *a.g.e.*, vr. 4^b, st. 17-18.

11 Ahmed, *a.g.e.*, vr. 4^b, st. 18-21.

12 Ahmed, *a.g.e.*, vr. 5^a, st. 2-4.

13 Ahmed, *a.g.e.*, vr. 6^a, st. 10-12.

14 Ahmed, *a.g.e.*, vr. 6^a-6^b, st. 26-27, 1.

Aşırı derecede ayrıntılı olan bu tasvirleriyle o, hiç şüphesiz o sırada saray çevresinde bizzat tanık olduğu izlenimlerini bize aktarmıştır.

Osmanlı müverrihleri arasında sâdece, Destârî Sâlih'in vak'a ile ilgili notlarını toparlayıp risâle hâline getiren I. Mahmûd'un Sır kâtiplerinden Selâhaddîn Salâhî Efendi'nin, yukarıdaki bilgileri özetleyecek şekilde: "*İbrâhîm Paşa'yı Bâb-ı hümayûn'da ğidâ-yı kilâb idüb, eczâsını dahı nâ-yâb eylediler.*" bilgisini verdiği dikkati çekmektedir¹⁵.

Bunlara ilâveten Ahmed, Patrona grubunun zulüm ve kötülüklerinden yaka silken Ocak ihtiyarlarının Orta Câmii'de toplanarak yaptıkları "*meşveret*"i de, bu konuyu işleyen yegâne kısa kronik olan '*Abdî Târîhi*'nden¹⁶ çok daha ayrıntılı bir şekilde, karşılıklı konuşmaları uzun uzadıya aktaracak biçimde nakletmiştir¹⁷.

Tüm bu yönleriyle vak'a ile ilgili en önemli kaynaklardan biri olma niteliğini kazanan *Rûz-nâme*, Ahmed'in yaşanan bu "*vaq'a*"-i '*azîm*'in bir "*İbret-nümâ*" olduğunu ifâde eden ve isyan hakkındaki son değerlendirmesini içeren sözlerini müteâkip, "*ehl-i hâlden bir kimesne*"nin vak'aaya düşürdüğü târihle sona ermektedir¹⁸.

Rûz-nâme'nin Yazarı Olan "Ahmed" Kimdir?

Arapça kelimelerin yazılışını, ilginç bir şekilde kendi ana dilindeki kelimelerin yazılışından daha iyi bildiği ve gramer bakımından Türkçe'den ziyâde Arapça'ya hâkim olduğu görülen "*Ahmed*"in, vak'a sırasında saray çevresinde olup-biten gelişmeleri yakından tâkip edecek bir konumda bulunduğuna ve dönemin önde gelen devlet ricâli arasında yer aldığına şüphe yoktur. Bununla birlikte, müellifi karanlıkta kalan diğer pek çok yazılı kaynak gibi, isyanla ilgili en önemli kaynaklardan biri olan bu kısa kroniğin yazarı "*Ahmed*"in de kim olduğu ve isyan sırasında hangi konumda bu-

15 Selâhaddîn Salâhî Efendi, *Destârî Sâlih Târîhi*, nşr. Bekir Sıtkı Baykal, AÜ DTCF Yay., Ankara 1962, s. 2.

16 Krş. Abdî, *a.g.e.*, vr. 54^a-55^a; F. R. Unat nşr., s. 53-54.

17 Krş. Ahmed, *a.g.e.*, vr. 6^b-7^a.

18 Krş. Ahmed, *a.g.e.*, vr. 8^b, st. 3-23.

lunduğu konusunda metnin içerisinde herhangi bir atıf, iz ya da işâret yer almaz.

Rûz-nâme yazarı "Ahmed" in kimliğini tespit edebilmemiz için, öncelikle eserin yazıldığı dönemde, özellikle 1143-1145/1730-1732 aralığında görev yapmış ya da eser yazmış ilim ve devlet adamları arasında, herhangi bir sıfat, unvan ve baba adını belirtmeden, sadece "Ahmed" ismini kullanan ve yazım ve üslûp bakımından Rûz-nâme müellifi ile ortak özelliklere sâhip olan, çağdaşı başka bir müellifin mevcut olup-olmadığını tespit etmemiz gerekmektedir.

Şimdi biz, tüm bu konularda, müellifin kimliği ile ilgili açık kanıtlara ve ortak bulgulara rastladığımız, devrin önde gelen ricâlinden Hâfız Ahmed Paşa'nın kütüphânesindeki bir *Not Defteri*'nde karşımıza çıkan bâzı kayıtları, Rûz-nâme yazarı Ahmed'in kimliğini tespit açısından mercek altına alacağız.

İsyânın Çağdaşı Olan Hâfız Ahmed Paşa'nın Not Defteri:

Patrona isyanı ve devâmındaki gelişmelerin çağdaşı olan, ilk vak'a sırasında *Silâhşôr-ı Şehriyârî* ve ikinci zorba isyânı sonrasında *Nişâncılık* görevlerinde bulunan Köprülü-zâde Hâfız Ahmed Paşa'nın kütüphânesindeki yazmalar arasında, Rûz-nâme yazarı "Ahmed" in kim olduğunu aydınlatacak önemli bir *Defter*'le karşılaştık¹⁹. İçerisinde I. Mahmud'un bâzı fermanları, Behçetî İbrâhîm Efendi'nin Hâfız Ahmed Paşa ile ilgili bâzı şiirleri, 1143-1145/1730-1732 yılları arasında Topkapı Sarayı ve çevresinde meydana gelen vak'alara ilişkin farklı izlenimleri aktaran, yarım varaktan dört varağa kadar kısa ve kesik notlar hâlinde tutulmuş tarihî kayıtlar²⁰, dinî ilimlere ve inşâ ilmine dâir Arapça ve Türkçe eserler, duâ ve terkipler, dönemin devlet adamlarına ve Sultan I. Mahmud'un emirlerine ilişkin kısa notlar, çeşitli inşâ metinleri ve bazı manzum parçaların dağınık şekilde kaydedildiği bu *Defter*'in bizzat, kayıtlı bulunduğu kütüphânenin sâhibi ve devrin önemli

19 Köprülü Kütüphânesi, Hâfız Ahmed Paşa, no. 352.

20 Bu defterde yer alan saray ve çevresindeki önemli gelişmelere ilişkin tarihî kayıtları bir başka makalemizde neşredeceğiz.

devlet ricâlinden Ahmed Paşa'ya ait olduğu, adını hemen her yerde sürekli olarak zikretmesinden²¹ ve nüshanın farklı varaklarına bastığı üç ayrı şahsî mühründen²² açıkça anlaşılmaktadır.

Ahmed Paşa'nın bu *Defter*'in içine dinî içerikli eserler de kaydettiğini belirtmiştik. Bunlardan biri olan Köprülü-zâde Es'ad Efendi'nin *Kitâbü'l-Mu'in fi Şerh-i Hadîs-i Erba'in* adlı muhtasar Hadis kitabı²³, herhangi bir sıfat, unvan ya da baba adı belirtilmeksizin, yukarıdaki mühürlerde de görülen "احمد" \ "Ahmed" ya-
lın ismiyle Arapça olarak düşürülmüş şu istinsah kaydı ile son bulmaktadır:

تمت شرح حديث الأربعين
بعون الله الملك المعين
علي يد الفقير افقر العباد
" احمد " غفر الله له ؛
امين ، امين !²⁴

İstinsah kaydında adı geçen *Ahmed*'in, *Defter*'in ve ondaki mühür-
lerin sahibi olan Ahmed Paşa'nın bizzat kendisi olduğu şüphesiz-
dir. Eserin yazarının Köprülü sülâlesine mensûbiyeti, sonundaki
bu kaydın Patrona isyânı ile ilgili *Rûz-nâme*'nin sonundaki keetebe
kaydına üslûbu bakımından benzerliği²⁴ ve üzerinde durduğu-

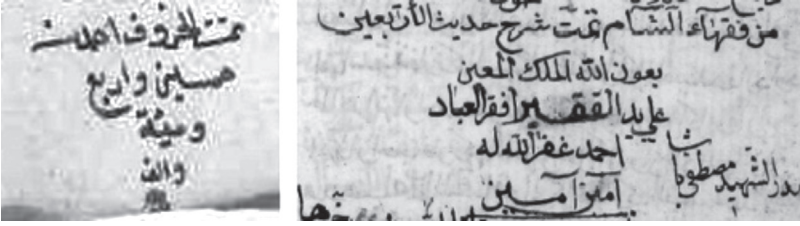
21 Meselâ, bk. *a.g.d.*, vr. 40^b-43^b, 45^b-46^b, 58^b, 65^b, 84^a.

22 Bu üç mühürden, yumurta şeklinde ve diğerlerine oranla daha büyük olan vezâret mühründe müellif: الوزير ابو الخير احمد الحاج بن الوزير الاعظم الفاضل نعمان "el-Vezîr Ebû'l-hayr Ahmed el-Hâci'bnü'l-Vezîrü'l-A'zamü'l-fâzil Nu'mân" unvânıyla anılıp, soy şeceresi babası Nu'mân Paşa ve dedesi şehîd Mustafa Paşa üzerinden büyük atası Köprülü Mehmed Paşa'ya kadar sıralanmakta (Krş. Hâfız Ahmed Paşa, *a.g.d.*, vr. 60^a); bu mührün ¼'ü hacminde, kenarları köşeli, sekizgen tipteki bir başka vakıf mühründe: الوزير ابو الخير الحاج احمد بن الوزير الاعظم نعمان "el-Vezîr Ebû'l-hayr el-Hâc Ahmedî'bnü'l-Vezîrü'l-A'zam Nu'mân" diye vasıflandırılmakta (Krş. Ahmed Paşa, *a.g.d.*, vr. 47^a, 60^a); her iki mühürden daha küçük ve yuvarlak olan diğer mühürde ise: كامياب عزّ ودولت اوله يارب احمد "Kâm-yâb-ı 'izz ü devlet ola yâ Rabb Ahmed" duâsı yer almaktadır. Krş. *a.g.d.*, vr. 41^a, 43^b, 90^b-91^a.

23 Hâfız Ahmed Paşa, *a.g.d.*, vr. 46^b-58^b.

24 Nitekim her iki metnin sonunda da müellifin, o yıllarda daha sık kullanılan klasik "ferâğ" ifâdeleri yerine: تمت "Temmet = Tamamlandı." ibâresine yer vermiş olması ve ismini babasının adını belirtmeden yalnız şekilde kullanma-

muz *Rûz-nâme*'nin de *Defter*'deki diğer tarihî notlarla tamâmen uyuşan bir tarihte, yâni 1145/1732'de kaydedilmesi, onun yazarı olan "*Ahmed*"'in de, mühründe ve ketebe kayıtlarında tek başına "*Ahmed*" adını kullandığı görülen Hâfız Ahmed Paşa olabileceğine dâir bizlere çok önemli bir ipucu vermektedir.

Resim-6: *Rûz-nâme*'nin ve *Kitâbü'l-Mu'in fi Şerh-i Hadîs-i Erba'in* adlı Hadis kitabının sonuna "*Ahmed*" adının benzer şekillerde kaydedildiği ketebe ve istinsah kayıtları. *Diyarbakır Ziyâ Gökâlp Yzm. Ktp. no. 479/1, vr. 8^b, st. 24-27; Köprülü Ktp. Hâfız Ahmed Paşa, no. 352, vr. 58^b, st. 9-13.*

Ahmed Paşa'nın yukarıda işâret ettiğimiz üç mühründen birine: *Kām-yâb-ı 'izz ü devlet ola yâ Rabb Ahmed!*" ibâresini nakşettirerek²⁵, önünde ve arkasında herhangi bir unvan belirtmeksizin, yine yalın bir biçimde "*Ahmed*" ismini kullanmasının, bu noktada şahsa özel ve belirleyici bir durum teşkil ettiği şüphe götürmez bir gerçektir. Dolayısıyla devrin diğer müelliflerinde böyle bir tesmiyye tarzına rastlanmamasının da, onun *Rûz-nâme*'nin yazarı olan "*Ahmed*" olma ihtimâlini iyice kuvvetlendirdiğini peşinen belirtmemiz gerekir.

Şu hâlde tümü aynı târihlerde kullanılmış ve beyaza geçirilmiş olan bu kayıt ve materyallerde, ortak ve yalın bir yazımla adına rastlanan "*Ahmed*"'in, gerçekten devrin önde gelen devlet adamlarından Köprülü-zâde Hâfız Ahmed Paşa olduğu düşünülebilir mi?

Aslında bu dönemin önde gelen şahsiyetleri arasında, ketebe ve

sı kayda değerdir.

25 Krş. Hâfız Ahmed Paşa, *a.g.d.*, vr. 41^a, 43^b, 90^a-91^a.

istinsah kayıtlarında kendisini bu şekilde tasvir eden başka bir “*Ahmed*”e rastlanmaması ve rastlanmasının da pek ihtimâl dâhilinde olmaması bu konuda herhangi bir tereddüde imkân bırakmasa da; destekleyici başkaca delillerin, bunun daha kuvvetli ve kesin bir tarzda tespiti açısından çok daha belirleyici olacağı aşikârdır.

Şu hâlde bu tespiti kesin gerçeklik noktasına taşıyabilmek için, ikinci olarak Ahmed’in *Rûz-nâme*’si ile Hâfız Ahmed Paşa’nın *Defter*’inde yer alan kayıtları, imlâ, üslûp ve yazım özellikleri açısından da karşılaştırarak, ortak ya da benzer özelliklere sâhip olup-olmadığını kontrol etmek, iki müellinin aynı kişi olup-olmadığını belirleyebilmek açısından başvurulabilecek en doğru yöntem olacaktır.

Rûz-nâme’nin yazarı olan Ahmed’in, eserini son derece basit ve yalın bir Türkçe ile yazdığı ve bâzen en bilindik kelimelerin yazımında bile bâriz yazım hatâları yaptığı dikkati çeker ki²⁶, -kendisinden beklenmemekle birlikte- *Defter*’indeki notların imlâ şekline bakıldığında bu, Hâfız Ahmed Paşa’nın da göze çarpan en belirgin özelliğidir. Üstelik bu ortak özellik, yalnız kelimelerin imlâ şekliyle sınırlı kalmaz; cümlelerin kuruluş tarzında göze çarpan büyük benzerlik de, okuyanlara her iki metnin aynı şahsın kaleminden çıktığını açıkça hissettirir²⁷.

Yukarıda sıraladığımız kanıtların hepsini aynı müellif üzerinde birleştirecek şekilde *Defter*’de, *Rûz-nâme*’yi kaleme alan ve saraya yakın biri olduğunda şüphe olmayan *Ahmed*’in, vak’a sırasında Topkapı Sarayı’nda silâhşôr olan Hâfız Ahmed Paşa’dan başkası olmadığını kesinleştiren bambaşka bir delilin daha yer aldığı görülmektedir. Ahmed Paşa *Defter*’de Sultan I. Mahmûd’dan söz ederken, isminin önüne çoğu zaman “*Şevketlü*” vasfını koyarak,

26 Buna ilişkin örnekler *Rûz-nâme*’nin neşri sırasında verilecektir.

27 Birazdan görüleceği üzere, her iki metindeki elkab ve duâ ifâdeleri tıpatıp aynı olduğu gibi, her iki “Ahmed” de, gerek Patrona isyânı gerekse ikinci zorba isyânından söz ederken, yukarıdaki sabit olmayan yazıma açık bir örnek teşkil edecek şekilde, iki farklı imlâ ile isyancıardan: *ارازيل* “*erâzîl*” / *عرازيل* “*erâzîl*” ifâdesiyle söz etmiştir. Krş. Ahmed, *a.g.e.*, vr. 8^b, st. 9; Hâfız Ahmed Paşa, *a.g.d.*, vr. 47^b, st. 4.

onun hakkında dâimâ: *خلد الله خلافته الي يوم الدين* "Halleda'llâhu hilâfetehû ilâ yeome'd-dîn"²⁸ duâsını zikrettiği gibi; Rûz-nâme yazarı "Ahmed" de aynı şekilde, Sultân'ın adının önüne sürekli "Şevketlü" tâzim ifâdesini getirerek Ahmed Paşa'nın yaptığı duâyı tekrar etmiştir.

Resim-7: Devrin pâdişâhı Sultan I. Mahmud'un yağlıboya bir resmi.

Nitekim Ahmed, devrin pâdişâhı Sultan I. Mahmud'dan Rûz-nâme'sinin tam on yerinde "Şevketlü Sultân Maḥmūd Ḥān Ḥazretleri" kalıp ifâdesiyle söz etmiş²⁹; cülûsunu anlattığı yerde ise adını zikrettikten hemen sonra "Halleda'llâhu hilâfetehû ilâ yeome'd-dîn" duâ ifâdesine yer vermiştir:

"Biñ yüz kırk üç senesi Rebi'ü'l-evvel'[in]üñ on tokuzuncı Bazar-irtesi gicesi idi: ³⁰ ﴿وَتِلْكَ الْأَيَّامُ تَدَاوَلُهَا لِنَاسٍ﴾
Âyet kelimesin -kânün olmağla- kırâ'at itdükden şõnra, sâ'at dörtde iken Sultân Maḥmūd cülûs idüb tahtına oturdu.
³¹ "خلد الله خلافته الي يوم الدين!"

28 "Allâh onun hilâfetini dîn (mahşer) gününe dek dâim kılsın!"

29 Krş. Ahmed, a.g.e., vr. 5^a, st. 25; vr. 5^b, st. 18, 24, derkenar: st. 1; vr. 6^a, st. 24; vr. 7^b, st. 7-8; vr. 5^b, st. 19; vr. 8^a, st. 2, 11-12, 17.

30 "Ey akıl ve basîret sâhipleri! İbret alın." Kur'ân-ı Kerîm, Haşr (59): 2.

31 Krş. Ahmed, a.g.e., vr. 5^a.

Ahmed'in Sultan I. Mahmud hakkındaki bu kalıp ifâdeleri ve akabinde yaptığı duâsı, Hâfız Ahmed Paşa'nın *Defter*'indeki târihî notlarının satır aralarında da tıpatıp aynı ifâdelerle karşımıza çıkmaktadır:

“Şevketlü, mehâbetlü, Pâdişâh-ı rüy-ı zemîn
- خلد الله خلافته الي يوم الدين - Efendimiz üç 'anbarlı
kalyona duhul buyurup...”³²

“...Bilâ-sebeb şevketlü Pâdişâh-ı dîn-i İslâm olan es-Sultân
Maḥmûd Hân Ḥazretleri üzerine...”³³

“...Pâdişâh-ı baḥr ü berr - خلد الله خلافته الي يوم الدين -
Ḥazretleri'nüñ vezâr-i a'zamu...”³⁴

“...Sultân Maḥmûd Hân Ḥazretleri'nüñ zamân-ı
şevketlerinde...”³⁵

“...Sancâḳ-ı şerîfi selâmet ile Pâdişâh-ı rüy-ı zemîn -
خلد الله خلافته الي يوم الدين - Ḥazretleri'ne teslîm
eylemiştir.”³⁶

Görüldüğü üzere Hâfız Ahmed Paşa, devrin pâdişâhı Sultan I. Mahmud'dan, *Rûz-nâme* yazarı “*Aḥmed*”in klasik ifâdeleriyle söz etmekte; üstelik *Rûz-nâme*'de onun hakkında yaptığı duâyı da *Defter*'inin sayısız yerinde aynen tekrâr etmektedir. Bu kayıtlar, *Rûz-nâme*'nin meçhûl yazarı “*Aḥmed*”in, mühründe ve Hadîs şerhinin sonunda “*Aḥmed*” yalın ismini kullanan Hâfız Ahmed Paşa'dan başka biri olmadığını tarihî açıdan kuvvetle tasdik etmektedir.

32 Krş. Hâfız Ahmed Paşa, *a.g.d.*, vr. 84^a, st. 2-3.

33 Krş. Hâfız Ahmed Paşa, *a.g.d.*, vr. 88^b, st. 5-6.

34 Krş. Hâfız Ahmed Paşa, *a.g.d.*, vr. 88^b, st. 10-11.

35 Krş. Hâfız Ahmed Paşa, *a.g.d.*, vr. 89^a, st. 15.

36 Krş. Hâfız Ahmed Paşa, *a.g.d.*, vr. 89^b, st. 9-11.

Resim-8: Hâfız Ahmed Paşa'nın: "*Kām-yâb-ı 'izz ü devlet ola yâ Rabb
Ahmed*" duâ ifâdesini içeren mührü.

Köprülü Ktp. Hâfız Ahmed Paşa, no. 352, vr. 91^a.

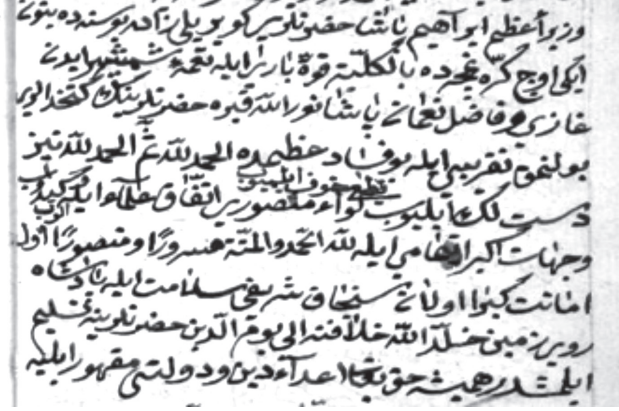
Yukarıdaki tespitlerimizden hareketle, üzerinde durduğumuz *Rûz-nâme*'nin yazarı olan "*Ahmed*"in, vak'aların çağdaşı olan, devrin ünlü asker ve devlet adamlarından vezîr-i a'zam Nu'mân Paşa'nın oğlu Köprülü-zâde Hâfız Ahmed Paşa olduğunu kesin olarak söyleyebiliriz.

Hâfız Ahmed Paşa'nın İkinci Zorba İsyânına Işık Tutan Önemli Bir Kaydı:

Köprülü-zâde Hâfız Ahmed Paşa, kütüphânesinde kayıtlı olan *Defter*'inde 17 Ramazan 1143/26 Mart 1731'de zuhur eden ikinci Arnavut ayaklanması sırasında yaşananları anlatan önemli bir kayda yer vermiş; bu kayıta Kabakulak İbrâhîm Paşa'nın isyânı bastırma konusunda gösterdiği büyük başarıdan söz ederken, onun bu sırada babası Nu'man Paşa'nın kethudâsı olması sebebiyle, vak'ada gösterdiği büyük gayret ve şecâ'at sâyesinde sadrâzamlık makamına kadar yükseldiğine dikkati çekmiştir:

"...Bu gazâ ancak Sulţân Maĥmûd Hân Hâzretleri'nüñ zamân-ı şevketlerinde vezîr-i a'zamı müdebbirü'l-vüzerâ olan şecâ'atlı İbrâhîm Paşa Hâzretleri'nde vâkı' olundu. Li'llâhi'l-ĥamd ve'l-minne. | Ve ol cihât gününde tu'me'-i şimşir olan melâ'in yüz kadar vâkı' olmuşdur. Ba'de-hû, ĥufyeten el-ĥamdü li'llâh onar-yiğirmişer ele girmeye başladılar. Vezîr-i a'zam İbrâhîm Paşa Hâzretleri, Köprülü-zâde -Bosna'da, Butun, iki üç kerre Nemçe'de bi'l-külliyeye kuvvet-i Bârî ile tu'me'-i şimşir iden- Gâzî ve Fâzîl Nu'mân Paşa - نور الله قبره - Hâzretleri'nüñ kethudâları bulunmak taqrîbi ile bu fesâd-ı 'azîmde el-ĥamdü li'llâh, tîz-destlük eyleyüb, kaţ'â ĥavf eyleme-yüb livâ'-i manşûrî ittifâķ 'ulemâ' ile gidüub ve cihât-ı ekber

*itmâmi ile li'llâhi'l-ḥamd ve'l-minne mesrûren ve mansûren
ol emânet-i kübrâ sancâḳ-ı şerîfi selâmet ile pâdişâh-ı rûy-ı
zemîn - خلد الله خلائته الي يوم الدين - Ḥazretleri'ne teslim
eylemiştir.*"³⁷

Resim-9: Ahmed Paşa'nın ikinci zorba vak'asına ait kaydının sonunda İbrâhîm Paşa'ya yaptığı atf. *Köprülü Ktp. Hâfız Ahmed Paşa, no. 352, vr. 89^b.*

Destârî Sâlih'in vak'a sırasında kısa ve dağınık şekilde yazdığı notlarını derleyip sıraya koyarak yeni ilâvelerle düzgün bir risâle hâline getiren Selâhaddîn Salâhî Efendi de, Kabakulak İbrâhîm Paşa'nın azlediliş sebebine dâir farklı rivâyetleri sıralarken, Hâfız Ahmed Paşa'nın onu, babası Nu'mân Paşa zamânındaki hizmeti nedeniyle devlete delîl kılındığını söyleyerek övdüğünü açıkça belirtmektedir:

*"Nişâncı Paşa ki, merhûm ve mağfûrun-leh Köprülü-zâde
Nu'mân Paşa'nuñ oğlu Ahmed Paşa'dur, muḳaddemâ sila
hşör-ı Şehriyârî idi; İbrâhîm Paşa-yı ma'zülûñ vaḳtında üç
tüğ-ile nişâncı olmuşıdı. Bu daḫı mezbûruñ ḫüsn-i ḫâline*

37 Krş. Hâfız Ahmed Paşa, a.g.e., vr. 89^a-89^b. Bu kaydın tam metni, Ahmed Paşa'nın *Defter*'indeki tarihî kayıtlarını neşredeceğimiz makalede ve *Yeni Arşiv Belgeleri ve Kısa Kronikler Işığında 1730 Patrona İsyânı* adlı çalışmamızda yayınlanacaktır.

dellâl-i delâlet olur ki; Efendi-zâde'sine himmet idüp delîl-i devlet olmuştur."³⁸

Salâhî Efendî'nin burada, Hâfız Ahmed Paşa'nın azledilen İbrâhîm Paşa hakkında: "*Efendi-zâdesine himmet edip devlete delîl olduğu*" yönündeki sözünü yukarıda naklettiğimiz notundan aktarmış olduğunda şüphe yoktur³⁹. Destârî Sâlih'in kısa ve kesik kayıtlar içeren *Defter*'inin de, Hâfız Ahmed Paşa'nın kütüphanesindeki *Defter*'i gibi, vak'a ile ilgili birbirinden kopuk ve düzensiz notlar içeriyor olması ihtimâl dâhilinde olup, Selâhaddîn Salâhî bu müsveddeleri risâleye dönüştürürken Sır kâtibi Hıfzî Mehmed Ağa'nın *Rûz-nâme*'si ile birlikte büyük olasılıkla Hâfız Ahmed Paşa'nın *Defter*'ini de bulmuş ve esere yukarıdaki bilgi ve atıfları buradan ekleme yolunu tutmuştur.

Dolayısıyla bu verilerden, gerek *Rûz-nâme*'nin, gerekse onunla aynı târihte kaleme alınan Ahmed Paşa'nın bu notlarınının, Salâhî Efendî'nin bilinmeyen kaynaklarından olduğu ve onun hem ilk isyan sırasında, hem de ikinci isyânın zuhûru ânında *Silahşôr-ı Şehriyârî* olması sebebiyle, olayları saray çevresinden yakından tâkip etme imkânını elde etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Bu kayıtların hemen hepsinin 1145/1732 yılına âit olması kuşkusuz bir tesâdüf değildir. Müellifin tüm bu tarihî dökümanı aynı süre içinde kayıt altına aldığı dikkate alınırca, Hâfız Ahmed Paşa'nın bu tarihte saray çevresinde şâhid olduğu vak'aları bir araya toplayıp belki de bir tarih kaynağının müsveddelerini yazmaya başladığı, ancak daha sonra herhangi bir sebeple bundan vazgeçtiği ya da tamamlamaya muvaffak olamadığı düşünülebilir.

Anlaşılan o ki Ahmed Paşa, dönemine ilişkin bu vekâyi'-nâme yazım plânını sâdece 1730 Patrona isyânı sırasında tuttuğu notlar üzerinde gerçekleştirebilmiş; diğerlerinden kuşkusuz daha önemli ve daha öncelikli gördüğü bu notların tümünü kendi elleriyle

38 Selâhaddîn Salâhî Efendî, *a.g.e.*, s. 20.

39 Bu bilgiler ışığında, Salâhî Efendî'nin daha önce naklettiğimiz, İbrâhîm Paşa'nın kemiklerinin telef edilmesine ilişkin kısa cümleyi de Ahmed Paşa'nın *Rûz-nâme*'sindeki kayıtlarından özetlediği düşünülebilir.

kronolojik bir sıralama doğrultusunda birleştirmek sûretiyle de, vak'anın zuhûruna ilişkin bir *'İbret-nümâ* olarak nitelendirdiği⁴⁰ *Rûz-nâme'sini* meydana getirmiştir⁴¹.

Sonuç

Yukarıda ortaya koyduğumuz delillerden hareketle, 1730 isyânından iki yıl sonra kaleme alınmış *Rûz-nâme'nin* yazarı olan "Ahmed" in, Köprülü-zâde Nu'mân Paşa'nın oğlu olup isyan sırasında silahşôr-ı Şehriyârî olan Hâfız Ahmed Paşa'dan başkası olmadığı; ayrıca Köprülü Kütüphânesi'nde yer alan *Defter'deki* ikinci zorba isyânı ve dönemin diğer vak'alarına ilişkin tüm notların da onun kaleminden çıktığı ve Paşa'nın -belki de bir tarih kaynağı yazmak niyetiyle- bunların hepsini aynı yılın içinde, Nişâncılık vazîfesinde bulunduğu sırada yazdığı sonucuna ulaşılabilir.

40 Ahmed Paşa *Rûz-nâme'nin* sonunda vak'anın ve gerçekleştiği senenin bir *'İbret-nümâ* olduğunu ifade etmiştir ki ("Bu vak'a'-i 'azîmüñ ol zuhûrî bir 'ibret-nümâ..."; "Bu sâl-i 'ibret-nümâ için târihe her kes cüst ü cûda iken...", Ahmed Paşa, *a.g.e.*, vr. 8^b, st. 3, 17-18); Destârî Sâlih'in notlarını derleyen Sâlâhî'nin de risâlenin giriş kısmında bu notlardan "Vaç'a'-i 'İbret-nümâ"ya ait notlar diye söz etmesi, Ahmed Paşa'nın bu tavsifinden esinlenmiş olabileceği ihtimâlini akla getirmektedir.

41 Destârî Sâlih'in isyan sırasında tuttuğu ve Selâhaddîn Salâhî Efendi'nin derlenmeden önce dağınık ve birbirinden kopuk halde olduğunu belirttiği notlarının da, Hâfız Ahmed Paşa'nın *Defter'indeki* bu notlardan herhangi bir farkı olmadığı tahmin edilebilir. Bu materyaller, bu dönemin tarih yazım anlayışını ve tekniğini tespit açısından kayda değer olduğu gibi; olaylar sırasında görgü şahidleri tarafından sıcağı sıcağına tutulan kısa notların, daha sonra derlenerek nasıl kroniğe dönüştürüldüğünü çözümleme noktasında da hayli belirleyicidir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri ve Birincil Kaynaklar:

BOA, *Cevdet, Zabtiyye*, no. 91/4543.

BOA, *Cevdet, Dâhiliye*, no. 5071/1-2.

Arzuhâl, Millî Kütüphane, Yz. no. A. 190, vr.

'Abdî, *Târîh-i Sultân Maḥmûd Ḥân ibn Sultân Mustafâ Ḥân*, Süleymaniye Ktp. Es'ad Efendi, no. 2153.

Köprülü-zâde Hâfız Ahmed Paşa, *Defter*, Köprülü Ktp. Hâfız Ahmed Paşa, no. 352.

Köprülü-zâde Hâfız Ahmed Paşa (Ahmed), *Rûz-nâme ('İbret-nümâ)*, Diyarbakır Ziyâ Gökâlp Yazma Eserler Ktp., no. 479/1.

Mustafa Sâmî Efendi, *Târîh-i Sâmî*, Dârü't-Tıba'atü'l-Âmire, İstanbul 1198.

Selâhaddîn Salâhî Efendi, *Destârî Sâlih Târîhi*, nşr. Bekir Sıtkı Baykal, AÜ DTCF Yay., Ankara 1962.

Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Şem'dânî-zâde Süleyman Efendi Tarihi (Mür'it-Tevârîh)*, I, haz. Münir Aktepe, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1976.

Unat, Faik Reşit, *1730 Patrona İhtilâli Hakkında Bir Eser: Abdi Tarihi*, TTK, Ankara 1999.

Vâkı'a Takrîri (ed. Selim Karahasanoğlu), *Politics and Governance in the Ottoman Empire: The Rebellion of 1730 -An Account of the revolution that took place in Constantinople in the year 1143 of the Hegira-*, Cambridge, Mass.: Harvard University, Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard 2010.

Araştırmalar:

Afyoncu, Erhan, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, IV. baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2012.

Gezer, Yalçın, "Yazma Eserler Işığında Patrona Halil İsyânı Hakkında Yeni Bir Değerlendirme", *III. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu*, İstanbul 2015.

İlhan, M. Mehdi, "Patrona Halil İsyânı Yayımlanmamış Bir Yazmanın Değerlendirilmesi", *VII. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi / International Turkish Culture Congress: Türk ve Dün-*

Hakan Yılmaz

ya Kültüründe İstanbul, Bildiriler, I, AKM, 5-10 Ekim 2009, s. 603-622.

Karahasanoğlu, Selim, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 1730 İsyanına Dair Yeni Bulgular: İsyanın Organizatörlerinden Ayasofya Vaizi İspirîzâde Ahmed Efendi ve Terekesi", *OTAM*, sy.: 24 (Güz 2008), s. 97-128.

Yılmaz, Hakan, "Patrona Halil Vak'ası Hakkında Yeni Bir Kaynak", *HAİD*, XVI/189 (Haziran 2009), s. 42-44.